

MOKSLO POPULIARINIMAS IR ISTORIJA

ŽANAS BATISTAS KOLBERAS (J. B. COLBERT) – TEORETIKAS IR PRAKTIKAS

Doc. dr. Benjaminas Pladis
Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto
Kiekybinių metodų ir modeliavimo katedra
Saulėtekio al. 9, 10222 Vilnius
El. p. benjaminas.pladis@ef.vu.lt

Bakalaurantas Augustinas Jasilionis
Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto
Kiekybinių metodų ir modeliavimo katedra
Saulėtekio al. 9, 10222 Vilnius
El. p. Augustinas.Jasilionis@gmail.com

Pastarieji sukrėtimai tiek pasaulio, tiek mūsų šalies ekonomikoje skatina ieškoti analogijų praeityje ir domėtis, kaip panašiose situacijose buvo elgiamasi anksčiau. Europos ekonomikos istorijoje galima aptikti daug pavyzdžių, kuomet, blogėjant ūkio situacijai, atsiradavo žmonių, kurie savo darbu ir pastangomis imdavosi stabdyti neigiamus procesus valstybių ūkyje.

Šį kartą mūsų dėmesio centre – Prancūzijos ekonomikos grandas Žanas Batistas Kolberas (Jean Baptiste Colbert) (1619–1683 m.). Jo tyrinėjimai ekonomikos srityje bei praktinė veikla turėjo didelį poveikį ne tik jo tėvynės ekonomikos raidai, bet ir reikšmingos įtakos vėlesniems Prancūzijos ir visos Europos ekonomistams.

Ž. B. Kolberas gimė 1619 m. Reimse, pasiturinčio pirklio šeimoje. Tėvas mokė jį pirklio profesijos paslapčių, tačiau jaunuolis jautėsi varžomas tradicinių pirklio amato rėmų – jo ambicijos siekė gerokai toliau. Dėdės iš motinos pusės pastebėtas, jis buvo rekomenduotas į tarnybą pas tuometį Prancūzijos pirmąjį ministrą kardinolą Mazarinį (1602–1661 m.), kuris paskyrė jį savo dvarų valdytoju. Nuoširdžiai tarnaudamas savo patronui, Ž. B. Kolberas tuo pat metu rodė didelį susidomėjimą Prancūzijos ekonomika, ir 1659 m. pateikė kardinolui Mazarinui savo didelės apimties teorines pastabas, ypač pabrėždamas valstybės finansų pertvarkos svarbą bei pasaulinės prekybos procesų ir struktūrų pertvarkymą Prancūzijos naudai.

D. R. Mazarinis, vertindamas jaunojo valdytojo darbštumą, sąžiningumą ir atsidavimą bei siekius, 1661 m., prieš pat mirtį, rekomendavo Ž. B. Kolberą karaliui Liudvikui XIV-ajam: „Sere, aš visko pasiekiau tik iš Jūsų malonės, bet manau, kad savo skolą Jūsų Didenybei iš dalies tuo atlyginsiu, kad palieku Jums Kolberą.“

Jaunasis karalius, pradėjęs valdyti valstybę, paskelbė, kad naujo pirmojo ministro nebus ir kad valstybę jis valdys pats. 1661 m. Ž. B. Kolberą, nepaisydamas to, kad šis buvo nekilmingas, Liudvikas XIV paskyrė

vyriausiuoju finansų intendantu, kurio funkcijos apėmė valstybės finansus ir ekonomiką. Su sau būdingu stropumu pradėjęs naują veiklą, Ž. B. Kolberas aptiko labai daug savo pirmtako, vyriausio finansų intendanto Nikolio Fukė (Nicolas Fouquet) veiklos trūkumų.

Išėjęs politinių intrigų „mokslus“ pas velionį kardinolą Mazarinį, Ž. B. Kolberas metė įtarimų šešėlį ant savo pirmtako. Ž. B. Kolbero iniciatyva karalius Liudvikas XIV buvo pakviestas į pobūvį N. Fukė rūmuose, kur buvo nustebintas turtų ir prabangos. Ž. B. Kolberas atskleidė N. Fukė turtų kilmės paslaptis ir pateikė savo stebėjimų išvadas karaliui. N. Fukė buvo suimtas ir garsiam to meto teismo procese nuteistas mirties bausme už karaliaus apgaulinėjimą. Vėliau karalius šią bausmę pakeitė kalėjimu iki gyvos galvos. Su N. Fukė į Bastiliją pateko daug su juo susijusių stambių ir smulkių „finansininkų“.

Atsikratęs konkurento, Ž. B. Kolberas perėmė Prancūzijos finansų sistemos vadžias į savo rankas. Nuo 1665 m. karalius Liudvikas XIV paskyrė jį generaliniu finansų kontrolieriumi. Šių pareigų anksčiau nebuvo, ir jas užėmęs Ž. B. Kolberas netapo pranašesnis už kitus vyriausybės narius. Naujos pareigos nepakeitė Kolbero požiūrio į darbą – jo darbo diena trukdavo penkiolika valandų, pas karalių jis vaikščiodavo pėsčiomis.

Tuo metu Prancūzijoje valstybės finansų padėtis buvo sudėtinga, todėl Ž. B. Kolberas palaipsniui ėmė įgyti vis daugiau reikšmės vyriausybės sprendimuose ir nedelsdamas ėmėsi reformų. Jų pradžia – buvusiųjų valdininkų išgrobstyto valstybės turto išieškojimas, valstybės skolų masto paviešinimas. Yra tyrėjų, kurie Ž. B. Kolberui prikiša, kad jo reformos buvo artimos valstybės bankroto paskelbimui. Visuo- met valstybės ekonomikai sunkiu metu kas nors turi išdrįsti apie tai pareikšti – toks žmogus buvo Ž. B. Kolberas. Nutylint problemas, katastrofos išvengti nepavyktų.

Ž. B. Kolberas ėmėsi mokesčių rinkimo valstybėje tyrimo. Buvo įkurta kontrolės sistema (pranc. *Controle General*), kurios funkcijos buvo prižiūrėti visas kitas jai pavaldžias institucijas – išdą, karaliaus tarybą, metinių planų ir balanso sudarymo tarnybą bei stebėti Didžiąją valstybės sąskaitų knygą. Atidžiai susipažinęs su mokesčių rinkimo praktika, Ž. B. Kolberas aptiko daug nesąžiningumo atvejų.

Ž. B. Kolbero nurodymu buvo įsteigti Teisingumo rūmai (pranc. *Chambre de Justice*), kurių užduotis buvo be pasigailėjimo bausti mokesčių rinkėjus už pažeidimus, savanaudiškumą. Nustačius nusikaltimus, mokesčių rinkėjams būdavo priteisiamos didelės baudos, žemesnio rango mokesčių rinkėjai dažnai neišvengdavo kartuvių. Visų šių priemonių rezultatas, kaip pabrėžė Ž. B. Kolberas, – ne tik didžiulės sumos, papildžiusios valstybės išdą, bet ir apie 20 tūkstančių žmonių, kurie, klestėję dėl netvarkos finansų ūkyje, bus priversti verstis prekyba, manufaktūromis, žemės ūkio verslais ir karyba, nes tai – profesijos, užtikrinančios valstybės gerovę.

Ž. B. Kolbero pirmtakai nebuvo sukūrę Prancūzijoje bendros mokesčių sistemos, gyventojai turėjo mokėti daug tiesioginių ir netiesioginių mokesčių. Ž. B. Kolberas savo reformose pirmenybę teikė netiesioginiams mokesčiams.

Tuo metu Prancūzijoje svarbiausiu tiesioginiu mokesčiu buvo mokestis, kuris prancūziškai buvo vadinamas *taille*. Nevienoda jo skaičiavimo tvarka skirtingoms visuomenės klasėms kėlė visuotinį nepasitenkinimą. Tai buvo mokestis su daugybe lengvatų, atsiradęs ankstyvaisiais viduramžiais. Jo dydis ir skaičiavimo metodai buvo dažnai keičiami, vėliau, po Šimtamečio karo (1337–1453 m.), jis tapo mokesčiu, tiesiogiai mokamu karaliui. Didžiausia šio mokesčio našta slėgė kaimo gyventojus.

Prancūzijos teritorijoje šis mokestis buvo renkamas dvejopai – valstybės šiaurėje jį mokėjo kiekvienas pilietis, pietuose – kiekviena žemė (teritorinis vienetas). Šis mokestis buvo vienas didžiausių karaliaus išdo pajamų šaltinių. Vienur karališkieji pareigūnai nustatydavo mokesčio dydį ir taip pat turėjo įgaliojimus jį surinkti, kitur karališkieji pareigūnai teoriškai turėjo nustatyti mokesčius po derybų ir diskusijų – tokia tvarka buvo taikoma ir dvasininkams, todėl tokie mokesčiai daugiau priminė dvasininkijos dovanas. Šie mokesčių skaičiavimo ir rinkimo skirtumai sunkino mokesčių surinkimo administravimą.

XVIII a. buvo suteikta itin daug išimčių, atleidžiančių privilegijuotus visuomenės sluoksnius nuo *taille* mokesčio (pvz., Paryžiaus ar Liono miestų gyventojai jo visai nemokėjo). Tai labai piktino kitus šio

mokesčio mokėtojus. Mokestis panaikintas tik per 1789 m. revoliuciją.

Šis mokestis buvo Ž. B. Kolbero ypač nemėgstamas, jo sumažinimas buvo vienas iš pačių svarbiausių jo reformos tikslų. Kolbero memuaruose nurodomi būdai, kaip šį mokestį sumažinti.

Mokesčių rinkėjai, kurie būdavo išrenkami iš vietinių gyventojų, buvo atsakingi už tai, kad savoje teritorijoje surinktų nustatytą mokesčių sumą. Nesurinkus mokesčių jiems grėsdavo laisvės atėmimas. Toks mokesčių rinkimo būdas buvo labai nepopuliarus tarp gyventojų.

Ž. B. Kolberas stengėsi kiek tik įmanoma sumažinti *taille*, taip pat panaikinti kitas mokesčių rinkimo blygybes.

Visiems mokesčių rinkėjams, nubaustiems už mokesčių nesurinkimą, buvo grąžinta laisvė ir išmokėta kompensacija. 1663 m. įstatymas įteisino teiginį, kad bausmių mokesčių rinkėjams panaikinimas jokiū būdu neatleidžia gyventojų nuo atsakomybės mokant mokesčius. *Taille* mokesčiu buvo apmokestinti gyvenamieji namai ir gamybinės paskirties pastatai (malūnai, manufaktūros), tačiau aristokratai ir dvasininkai buvo atleisti nuo šio mokesčio.

Ž. B. Kolbero nurodymu buvo pradėti patikrinimai, siekiant nustatyti, ar visi aristokratai gali įrodyti savo kilmę, ir tie, kurie negalėjo to padaryti, buvo nubausti didelėmis piniginėmis baudomis, jiems buvo panaikintos visos privilegijos ir jie turėjo mokėti visus mokesčius. Tokiu būdu valstybės išdas buvo papildytas papildomomis įplaukomis.

Ž. B. Kolberas suprato, kad mokesčių reforma neįveiks šio mokesčio rinkimo ydų, todėl jis numatė visišką šio mokesčio panaikinimą. Remiantis reformos teiginiais, žemė neturėtų būti apmokestinta, neatsižvelgiant į jos savininko padėtį visuomenėje.

Ž. B. Kolberas teigė, kad valstybės finansai turi būti tokie aiškūs, kad juos kiekvienas galėtų lengvai suprasti. Šios mintys siejasi su mūsų laikmetyje nuolat girdimais reikalavimais dėl valstybės finansų valdymo skaidrumo ir paprastumo.

Vykdydamas mokesčių reformą, Ž. B. Kolberas turėjo būti tikras dėl to, kad įplaukos į valstybės biudžetą nesumažės. Reformos dokumentuose taip pat buvo numatyta, kad mokesčių rinkimas turės būti perduotas į valstybės pareigūnų rankas, atsisakant vietinių renkamųjų mokesčių rinkėjų.

Be minėto mokesčio labai aktualus buvo ir druskos mokestis (pranc. *gabelle*). Šis mokestis taip pat kėlė didelį mokėtojų nepasitenkinimą, o jo administravimas – didelių sunkumų. Tačiau, kaip teigė Ž. B. Kolberas, „mažasis *gabelle*“ mokestis sukeldavo mažiau

nusiskundimų, todėl jis nekėlė tikslo reformuoti ar mažinti šio mokesčio. Tuo tarpu į „didįjį *gabelle*“ mokestį buvo nukreiptas atidus Ž. B. Kolbero žvilgsnis. Daugelyje Prancūzijos provincijų prekyba druska buvo griežtai monopolizuota. Valstybės teritorija buvo paskirstyta į dvi grupes: vienose gyventojai galėjo pirkti tiek druskos, kiek reikėjo, o kitose srityse – tik tam tikrą kiekį pagal užimamą padėtį. Už privačią druskos prekybą arba druskos įsivežimą iš užsienio buvo griežtai baudžiama. Tokių apribojimų visumą vargu ar buvo galima suvaldyti, ir tai suteikė galimybę neribotam piktnaudžiavimui. Didžiausias šio mokesčio svoris, kaip ir *taille* atveju, vėlgi gulė ant vargingiausiųjų.

Ž. B. Kolberas 1681 m. atskleidė savo nuomonę apie druskos mokestį. Jis rašė, kad druskos mokesčio įstatymas, kuris buvo sudarytas iš keturiolikos ar penkiolikos punktų, sumažintas iki vieno punkto, nes druska yra prekė, kuri, kitaip nei vynas, būtina gyvenimui. Vyno gėrimas, pasak Ž. B. Kolbero, nėra būtinas gyvenimui, todėl gali tapti apmokestinimo objektu.

Deja, aplinkybės leido Kolberui tik sumažinti, bet ne panaikinti blogį. Jo memuaruose yra išdėstyti visi sunkumai, su kuriais jis susidūrė, vykdydamas mokesčių reformą. Ž. B. Kolbero pastangų dėka karalius Liudvikas XIV sumažino druskos kainą, kuri ir toliau buvo mažinama. Taip pat buvo stengiamasi suvienodinti druskos mokesčius visose provincijose.

Savo pastebėjimus ir idėjas Kolberas dėstė memuaruose, kuriuose su sau būdingu tikslumu taip pat fiksavo savo mintis, pasiekimus bei nesėkmes.

1663 m. Ž. B. Kolbero memuarai prasideda teiginiu, kad visose pasaulio valstybėse finansai yra svarbiausia ir esminė jų valdymo dalis. Jis ypač džiaugiasi biudžeto pajamų padidėjimu Prancūzijoje. Valstybės gyventojų mokesčių našta gali būti palengvinta, rašo jis toliau, tačiau to negalima daryti išdo įplaukų sąskaita. Iš 1663 m. memuarų kilęs ir skambus Ž. B. Kolbero posakis: „Apmokestinimas – tai menas taip nupešti žąsį, kad pūkų būtų kuo daugiau, o gagenimo – kuo mažiau.“

1680 m. memuaruose jau randama žinių apie mokesčių reformos pabaigą, ten pat Ž. B. Kolberas kreipėsi į karalių, patardamas panaikinti visas mokesčių privilegijas.

1681 m. Ž. B. Kolbero laiške randamas teigiamas karaliaus politikos vertinimas: „Jo Didenybė, norėdamas parodyti karo nukankintiems žmonėms savo malonę ir priversti juos džiaugtis taika, nutaria palengvinti jiems tas prievoles, kurios nėra būtinos valstybės pragyvenimui.“

Savo memuaruose Ž. B. Kolberas rašo, kad jo

dvidešimties metų darbas turėjo rezultatų – tai žinybinės ir administracinės reformos: mokesčių reguliavimas, vietinių skolų likvidavimas, nenaudingų įstaigų panaikinimas, laisvės atėmimo ir galvijų konfiskavimo dėl skolų panaikinimas. Ateityje jis buvo numatęs toliau mažinti *taille* mokestį ir naikinti nereikalingas įstaigas.

Mokesčių sistema Prancūzijoje buvo reformuota, dalis mokesčių buvo sumažinta arba bent jau nepadidinta. Buvo inicijuoti nauji mokesčiai, kurie krito ant finansininkų ir turtingųjų pečių, kadangi dėl apribojimų panaikinimo ir reformų vystantis vidaus prekybai jų pajamos labai padidėjo. *Taille* mokestis po reformos sudarė ne du trečdalius išdo įplaukų, kaip anksčiau, o tik vieną trečdalį.

Veikdamas vienas, Ž. B. Kolberas nebūtų galėjęs sėkmingai baigti reformų. Būtina visos finansinės reformos sąlyga buvo karaliaus palankumas. Apie tai rašoma ir 1680 m. memuaruose.

Beje, Ž. B. Kolberas vienintelis iš vyriausybės narių drįsdavo kritikuoti karalių Liudviką XIV dėl jo perdėto išlaidumo.

Ž. B. Kolberas taip pat skyrė didelį dėmesį Prancūzijos gamybos plėtrai, matydamas joje šalies ateitį. 1664 m. Ž. B. Kolberui pavyko panaikinti vidaus muitines tarp šiaurinių ir pietinių šalies provincijų, kartu buvo panaikinta daugybė vietinių ir visuotinių rinkliavų, iki tol buvusių pagrindiniu karalystės vidaus prekybos plėtros barjeru.

Be to, buvo pradėta teikti valstybės parama kelių tiesimui bei tiltų statybai ir remontui, pradėti kasti laivybai pritaikyti kanalai. 1681 m. buvo atidarytas Langedoko (Pietų) kanalas, jungiantis Garonos upę su Viduržemio jūra. Sausumos keliams tiesti ir gerinti kasmet Ž. B. Kolbero nurodymu buvo skiriamos didelės pinigų sumos. Jo manymu, geras sausumos susisiekimas yra viena iš valstybės centralizavimo sąlygų.

Prancūzija turi ir gali būti savarankiška visose srityse – tokia mintis buvo Ž. B. Kolbero veiksmų pagrindas. Įrodymų galima rasti 1663 m. memuaruose, kurie yra neišsenkantis Kolbero reformų ir projektų bei žinių apie to meto ekonominę padėtį informacijos šaltinis. Jau įžangoje rašoma, kad „kiekviena provincija pagal savo didingumą ir mastą turi būti apsirūpinusi savo teritorijoje pragyvenimo ištekliais, kurie turi būti patikimai administruojami“.

Ž. B. Kolberas tikėjo savo idėjomis ir su griežtu nuoseklumu siekė jas įvykdyti. Kad būtų užtikrintas manufaktūrų skaičiaus augimas, pirmiausia reikėjo apsirūpinti kvalifikuotais darbininkais, bet daugelyje gamybos krypčių Prancūzija jų neturėjo.

Tokie kvalifikuoti darbininkai buvo traktuojami

kaip prekė, kurios kiekis yra griežtai ribotas. Ž. B. Kolberas, siekdamas išlaikyti turimą kvalifikuotų darbininkų kiekį, inicijavo emigracijos draudimą Prancūzijos darbininkams. Taigi, pagal Ž. B. Kolberą, ta valstybė, kuri sugeba turėti daugiau šių retų prekių, bus labiau klestinti.

1669 m. Ž. B. Kolbero laiške Prancūzijos ambasadoriui Londone rašoma, kad jis yra pasiryžęs visiems uždrausti palikti Karalystę ir dirbti užsienio šalyse, ir reikalaus šio draudimo vykdymo, o už draudimo nepaisymą bus numatytos bausmės.

Kuomet vienos audinių manufaktūros savininkas su savo aštuoniais darbininkais vis dėlto emigravo į Lisaboną, kad ten įsteigtų drabužių fabriką, buvo parašytas laiškas Prancūzijos ambasadoriui Lisabonoje ir paprašyta bet kokiais būdais sugrąžinti pabėgėlius atgal į tėvynę.

Iš kitos pusės, savo laiške Prancūzijos ambasadoriui Olandijoje Ž. B. Kolberas prašė ieškoti kvalifikuotų žmonių, kurie sutiktų persikelti į Prancūziją, pabrėždamas, kad Karalystė užtikrintų jiems gerą buitį ir tinkamas sąlygas darbui. Numatęs įkurti Karališkąją stiklo ir veidrodžių manufaktūrą, Ž. B. Kolberas įpareigojo Prancūzijos ambasadorių Venecijoje slapta verbuoti ten gyvenančius stiklo gamintojus ir organizuoti jų pervežimą į Prancūziją.

Naujų manufaktūrų, ypač savo produkcija mažinančių importo poreikius, steigėjams būdavo suteikiamos atitinkamos privilegijos: išimtinė teisė tam tikrą laikotarpį gaminti ir parduoti savo prekes, karaliaus globa ar net atleidimas nuo *taille* mokesčio. Valstybės atstovai periferijoje skatino žmones domėtis naujomis verslo idėjomis.

Importo muitai prekėms iš Anglijos ir Olandijos buvo gerokai padidinti. Užsienio prekybiniai laivai, atvykstantys ir išvykstantys iš Prancūzijos uostų, privalėjo mokėti didelius mokesčius. Šios priemonės teigiamai paveikė per Marselį vykdomos prekybos mastą, Olandija prarado savo monopolinę teisę į prekybą jūra, anglai neteko lyderio pozicijų prekyboje su Portugalija ir jos kolonijomis.

Ž. B. Kolberas deklaravo, kad tokie veiksmai padėjo apsaugoti naujas gamybos šakas iki joms pakankamai sustiprėjant, kad galėtų veikti be valstybės paramos. Nauji tarifai prekybos apimčių nemažino.

1671 m., atsakydamas į Levanto prekybos kompanijos direktoriaus laišką dėl brokuotų audinių eksporto, Ž. B. Kolberas rašė: „Kadangi bloga kokybė pakenkė Prancūzijos medžiagų prekybai, kai kitų šalių audiniai neturėjo trūkumų, Jūs turite dėti visas pastan-

gas, kad prekybininkai iš Rytų pakeistų nuomonę apie mūsų šalies gaminius“.

Buvo įvesta griežta eksportuojamų prekių kontrolė. 1673 m. Kolbero dėka ir jam aktyviai dalyvaujant buvo paskelbtas prekybos kodeksas (pranc. *Ordonnance du commerce*).

Ž. B. Kolbero prekybos procesų reformos esmė buvo muitų mažinimas šalyje pagamintos produkcijos eksportui ir gamybai skirtų žaliavų importui.

Manufaktūrų savininkai reikalavo, kad valstybė rūpintųsi rinkų jų gaminiams plėtra. Ž. B. Kolbero laiškuose, kuriuose kalbama apie prekybos reguliavimą, užsienio prekybos sąlygų gerinimas buvo vyraujanti idėja. Ž. B. Kolberas rūpinosi ir transporto plėtra savo tėvynėje, mažindamas tarifus transportui.

1671 m. Ž. B. Kolbero laiškuose teigiama, kad yra prekiautojų, kurie bet koku būdu nori pasipelninti, sukeldami gamybos žlugimo pavojų. 1682 m., atsakydamas į vieną iš prekybininkų skundų, rašė: „O dėl gamintojų nusiskundimo, kad Lione yra tokių prekiautojų, kurie superka medžiagą ir pradeda pardavinėti rinkoje tokiomis kainomis, kokios atrodo geriausios jiems, – jūs neturite būti nustebintas šiais nusiskundimais; vienintelis jų tikslas yra jų sava tam tikra nauda. Bet, vertinant valstybės ir jos gyventojų požiūriu, kaina, kurią jūs minite, yra ganėtinai aukšta.“

Nors septynioliktame amžiuje nesantaika tarp religinių grupių dar buvo paplitusi, protestantai ir katalikai tapo tolerantiški net ne visada gerbiamiems žydams. Ž. B. Kolberas pabrėžė: „Jei tai buvo religijos klausimai, tai jie (katalikai ir protestantai) buvo pasiruošę juos ištremti, tačiau jei reikėjo spręsti komercijos klausimus, tai jie buvo linkę jiems leisti likti, kol jie bus naudingi šaliai“.

1672 m. laiške Dižono intendantui dėl prieglaudos įkūrimo buvo rašyta, kad „tai tikrai teiks didžiausią naudą tam miestui“. Kiti panašaus pobūdžio laišakai parodo, kad Ž. B. Kolberas stengėsi kurti socialinio draudimo sistemos pagrindus.

Prancūzijos manufaktūrų ir prekybos vystymuisi buvo būtina, kad gaminiams ir prekėms būtų taikomi aukšti kokybės standartai. Šie standartai turėjo būti reguliuojami vyriausybės. Ž. B. Kolberas teigė, jog neteisinga manyti, kad gamintojas yra geresnis kokybės vertintojas negu vartotojas, – prekės kokybė yra labai reliatyvus terminas, nes prekė gali būti aukščiausios kokybės, tačiau netenkinti vartotojo poreikių.

Ž. B. Kolberas siekė, kad Prancūzijoje gaminamos prekės savo kokybe prilygtų to meto geriausiems gaminiams: veidrodžiai ir nėriniai būtų tokie, kaip Venecijoje, kojinės – kaip Anglijoje,

gelumbė – kaip Olandijoje, vario gaminiai – kaip Vokietijoje. Valstybė turėjo spręsti, kokios kokybės prekės turi būti gaminamos, nes valstybė geriausiai žino, kuo reikia prekiauti šalyje ir užsienyje.

Darbininko, kuris sąžiningai dirba ir vykdo savininkų nurodymus, darbinė veikla negali būti pavadinta sėkminga, jei jo sukurtas gaminytis nebus parduotas.

Egzistuojant protekcinėi valstybės politikai prekyboje, klestėjo kontrabanda. Dorų gamintojų prekės buvo parduodamos kartu su tomis prekėmis, kurios buvo gaminamos nepaisant reguliavimų. Deja, valstybė mažai ką galėjo padaryti šiuo klausimu. Plačioji visuomenė norėjo pirkti tai, kas įtiko jos skoniu, o ne tai, ką vyriausybė skelbė esant geros kokybės.

Patys pareigūnai, kurių pareiga buvo rūpintis kokybės priežiūra, dažniausiai dėl materialinės naudos būdavo palankūs tiems, kurie ignoruodavo karališkuosius įstatymus.

Tokiam piktnaudžiavimui išvengti buvo taikomi įvairūs metodai. Konfiskavimas nebuvo pakankamai efektyvus metodas, todėl būdavo žymimos prekės ir atitinkamai pridedami dokumentai su prekiautojų ir darbininkų, kurie buvo įtariami piktnaudžiavimu, vardais. Prekių žymėjimas tapdavo pirmu įspėjimu dėl galimų griežtesnių bausmių ateityje.

Prancūzijos kolonijų plėtra taip pat buvo viena iš priemonių, kuri, Ž. B. Kolbero požiūriu, turėjo tarnauti šalies ekonomikos augimui. 1685 m. Ž. B. Kolbero iniciatyva buvo patvirtintas kolonijų kodeksas, to meto jo darbuose randama žinių apie tai, kaip jis grupavo kolonijas pagal jų svarbą Prancūzijos ūkiui. Kolonijos Indijoje, Haityje, Martinikoje ir Gvadelupoje, tiekiančios tabaką ir vaisius, jam buvo svarbesnės už teritorijas Kanadoje ir Luizianoje.

Įvairios valstybinės prekybos kompanijos, kurias kuriant aktyviai dalyvavo Ž. B. Kolberas, turėjo, jo nuomone, didinti bendrą šalies turtą, konkuruodamos tarptautinėse rinkose su Olandija ir Anglija.

Jis buvo apskaičiavęs, kad Liudviko XIV valdymo pradžioje Olandijos laivais buvo pervežamos devynios dešimtosios visų Prancūzijos eksporto prekių, todėl ėmėsi darbų, kad būtų įkurtos Prancūzijos Ost Indijos, Šiaurės, Vest Indijos ir Levanto prekybos kompanijos. Šios prekybos kompanijos buvo kuriamos įvertinant Prancūzijos prekybos perspektyvas. Viena iš jų (Ost Indijos ir Šiaurės) buvo sukurtos tam, kad būtų įsisavintos naujos prekybos kryptys, kitos (Vest Indijos) – kad aprūpintų šalies kolonijas.

1664 m., vykdydamas Ost Indijos prekybos kompanijos kūrimo darbus, Ž. B. Kolberas pats skyrė

nemažą pinigų sumą būsimai kompanijai įkurti. Kaupiant kompanijos kapitalą taip pat dalyvavo karalienė ir dofinas. Ž. B. Kolbero įsakymu intendantai šalies provincijose vertė tarnautojus, miestų merus, turtingus miestiečius prisidėti prie prekybinių kompanijų steigimų savo pinigais, grasindami, kad priešingu atveju karalius sužinos apie tuos, kurie neprisideda prie svarbių valstybei priemonių.

Vien ekonomine politika Ž. B. Kolberas neapsiribojo ir, toliau aprėpdamas naujas veiklos sritis, 1669 m. tapęs jūrų ministru, su jam būdinga energija ėmėsi esminės karinio laivyno reformos. Jis siekė, kad Prancūzijos laivynas būtų stipresnis už Olandijos ir Anglijos laivynus.

Pirmieji Kolbero žingsniai šioje veiklos srityje buvo visų šalies jūreivių ir laivų, kuriuos būtų galima panaudoti karo atveju, registro sudarymas.

Karo laivų skaičius išaugo nuo 12 1660 m. iki 194 1671-aisiais, Ž. B. Kolberas ypač didžiavosi Breste pastatytu kariniu laivu „Royal-Louis“ su 116 patrankų, tuo metu geriausiai ginkluotu ir gražiausiai išpuoštu kariniu laivu pasaulyje.

Karinė jėga pasaulio vandenynuose buvo rimta parama tarptautinei jūrinei Prancūzijos prekybai, užtikrinanti prekybinių laivų apsaugą nuo užpuolimų atviruose vandenyse, jėga, trumdanti kontrabandos plėtrą kolonijose. Buvo atidarytos laivų statyklos ir arsenalai Breste, Havre, Kalė, Diunkerke, o laivyno finansavimas išaugo nuo maždaug 300 tūkstančių livrų iki beveik 13 milijonų livrų.

Prancūzai neužmiršo Ž. B. Kolbero nuopelnų jūrai – 1848 m. jo vardu buvo pavadintas karinis garlaivis, 1875 – linijinis laivas, po to – daug prekybos ir karinių laivų. Šį parodą vainikavo 1956 m. Ž. B. Kolbero vardu pavadintas kreiseris.

Visos Kolbero vykdomos reformos susilaukdavo įvairaus lygio opozicijos tiek Prancūzijoje, tiek už jos ribų. Olandijoje buvo kuriami pamfletai, nukreipti prieš jį ir jo ekonominę politiką, tačiau tai neturėjo įtakos jo sprendimams.

Veikdamas karaliaus vardu ir jo palaikomas, Ž. B. Kolberas įveikdavo stiprų aristokratijos pasipriešinimą.

Ž. B. Kolberas pasiekė, kad būtų sumažintas religinių švenčių skaičius šalyje (buvo atšaukta 17 laisvadienių). Jis taip pat siūlė padidinti būtiną amžių ketinantiems tapti vienuoliais – nuo 16 iki 20 metų moterims ir iki 25 metų vyrams. Taip pat buvo siūloma apriboti įmokų, kurias mokėdavo vienuolių giminaičiai vienuolynams, dydį. Ž. B. Kolbero pasiūlymai sukėlė aršų bažnyčios pasipriešinimą.

Šios Ž. B. Kolbero idėjos buvo įgyvendintos tikrai gerokai vėliau – 1760-aisiais, kuomet Prancūzijoje jau

buvo nugalėjusios Švietimo epochos idėjos.

Šalia produktyvių ekonominių ir karinių reformų, Ž. B. Kolberas didelį dėmesį skyrė ir savo šalies kultūros ir meno puoselėjimui. Be asmeninės bibliotekos, kuri garsėjo įspūdinga senųjų rankraščių kolekcija, Ž. B. Kolberas kūrė valstybines kultūros struktūras. Jis išplėtė karališkąją biblioteką, botanikos sodą, jo iniciatyva 1666 m. įkurtos Mokslų ir Architektūros, 1669 m. – Muzikos akademijos. Jis išplėtė Piešimo ir meno akademiją, kuri buvo įkurta kardinolo Rišeljė laikais. Ž. B. Kolberui priklauso ir pirmosios tapybos parodos organizavimo 1673 m. Luvre idėja.

1672 m. Prancūzija įsivėlė į karą su Olandija, kuris išaugo į karą prieš europinę koaliciją. Karo veiksmai tapo rimtu išbandymu Ž. B. Kolbero įkurtoms manufaktūroms ir prekybinėms kompanijoms, dalis iš jų nutraukė savo veiklą, taip pat nutrūko ir socialinių reformų programa.

1683 m. Ž. B. Kolberas mirė. Visi jo priešai, laikę šį, anot amžininkų, „marmurinį“, žmogų visų savo nelaimių priežastimi, džiūgavo. Karaliaus rūmai nedarė nieko, kad tas džiūgavimas nutiltų. Mirė nepatogus, stiprios valios ir įsitikinimų žmogus – atsirado tas, kuriam jau buvo galima suversti kaltę dėl visų valstybės nesėkmių. Mirusiojo priešų, kunigų, aristokratų ir jų sukiršintos Paryžiaus minios įsiutimas buvo toks didelis, jog Ž. B. Kolbero palaikus teko gabenti į kapines naktį, su ginkluota palyda.

Po Ž. B. Kolbero mirties valstybės biudžeto deficitas pradėjo didėti, buvo įvesti nauji mokesčiai – asmens (pagalvės) mokestis 1695 m., valstybės dešimtinės mokestis 1710 m., tačiau ir tai nepadengė vis augančio karaliaus Liudviko XIV poreikio išlaidauti.

1685 m. buvo panaikintas Nanto ediktas, ieškoti prieglobsčio užsienyje turėjo apie pusę milijono darbininkų ir įgudusių meistrų, kuriuos buvo sukvietus ir parengęs Ž. B. Kolberas.

Vertinant Ž. B. Kolbero atliktas reformas, galima išskirti pagrindinį visų jų tikslą – valstybės stiprinimą ir jos dominavimą Europoje siekį. To buvo siekiama per valstybės vidaus klestėjimo užtikrinimą, užsienio prekybos vystymą, šalies gyventojų socialinių klausimų sprendimą ir kultūros plėtrą. Ypatingą dėmesį Ž. B. Kolberas skyrė efektyviam ir neprikaištingam karaliaus valdininkų darbui ir jo kontrolei.

Valstybės pajamos dėl Ž. B. Kolbero reformų padidėjo beveik trigubai, jų surinkimo išlaidos sumažėjo pusiau, valstybės skolos buvo padengtos ar konvertuotos, finansai pradėti valdyti tiksliau ir sąžiningiau.

Valstybės išdo pajamų augimą Ž. B. Kolbero reformos užtikrino aktyviu prekybos balansu, manufaktūrų steigimu, jų gaminių eksporto ir žaliavų importo didinimu, prekių iš užsienio įvežimo mažinimu.

Likęs be Ž. B. Kolbero, Liudvikas XIV toliau didino valstybės išlaidas, nukreiptas į karines operacijas, prabangaus savo ir savo dvaro gyvenimo palaikymą.

Prancūzijos karalius Liudvikas XIV mirė 1715 m., palikdamas savo įpėdiniams sostą, o drauge ir tais laikais negirdėtas – daugiau kaip dviejų milijardų livrų – skolas. Vien palūkanų reikėjo kasmet mokėti apie devyniasdešimt milijonų livrų, nors tuo metu visi valstybės mokesčiai duodavo apie 160 milijonų.

Paskutiniiais Liudviko XIV valdymo metais valstybė, jau be griežtos Ž. B. Kolbero kontrolės, išleisdavo trečdaliu daugiau negu gaudavo pajamų. Kai visos pastangos prikelti valstybės finansus nedavė rezultatų, beliko viena išeitis – valstybės bankrotas.

Už tai, kad Prancūzija išvengė bankroto, reikia dėkoti škotui Džonui Lo (John Law) (1671–1729 m.). Apie jo gyvenimą ir veiklą buvo rašyta 2008 m. „Lietuvos statistikos darbuose“ (Nr. 47).

LITERATŪRA

1. Davies, N. 1996: *Europa. Istorija*, Vilnius: Vaga.
2. Glenn, A. J. 1996: *Colbert, Mercantilism, and the French Quest for Asian Trade*, Northern Illinois University Press.
3. Jacob, S. 2009: *The Information Master: Jean-Baptiste Colbert's Secret State Intelligence System*, The University of Michigan Press.
4. Kindleberger, Ch. P. 1993: *A financial History of Western Europe*, London: Oxford University Press.
5. Melchior, B. S. 2005: *Veidrodžio istorija*, Vilnius: Baltos lankos.
6. Munck, T. 1990: *Seventeenth Century Europe. State, Conflict and the social order in Europe*, London: The Macmillan Press Ltd.
7. Oncken, A. 1932: *Politinės ekonomijos istorija. VDU Teisių fakulteto leidinys*, Kaunas: „Spindulys“.
8. Sargent, A. J. 2004: *The economic policy of Colbert*, Kitchener: Batoche Books.
9. Šalčius, P. 1991: *Raštai: Teorinė ekonomika ir ekonominės minties istorija*, Vilnius: Mintis.
10. Cipolla, C. M. 2001: *The Fontana Economic History of Europe*, London: Collins/Fontana Books.